

УДК 316.325:001.102]:316.774

DOI <https://doi.org/https://doi.org/10.31392/cult.alm.2026.2.38>**Петренко Володимир Костянтинович,***аспірант**Українського державного університету**імені Михайла Драгоманова**orcid.org/0009-0008-6013-9748*

РЕАЛЬНІСТЬ ЯК ПРОБЛЕМНИЙ ФАКТОР ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОГО СЕРЕДОВИЩА СУЧАСНОСТІ

Якщо кількісні параметри приросту й екстенсивна динаміка розвитку інформаційно-комунікативного середовища сучасності не викликають сумнівів і заперечень, то до якісних, світоглядних, інтерпретаційних та аргументаційних аспектів виникає безліч запитань навіть у пересічних представників масової свідомості, не кажучи вже про репрезентантів спеціалізованої (фахової, академічної) свідомості. Фундаментальна проблема пов'язана з тим, що інформаційно-комунікативне середовище – це не *суб'єкт*, який функціонує на власний розсуд, а лише *об'єкт* та *інструмент*, який ті, хто наділені суб'єктним статусом, використовують для забезпечення власних (індивідуальних і корпоративних) потреб і задоволення власних (так само індивідуальних і корпоративних) інтересів.

Чи можливе в такій системі координат задоволення національних інтересів, інтересів суспільства в цілому чи хоча б тієї його частини, яка перевищує корпоративний сегмент? У принципі, можливе. Однак така можливість завжди обумовлена фактором збігу інтересів – за принципом: якщо національний інтерес збігається з моїм власним, то чому б не задовольнити ще й його? Але позаяк на практиці суспільної життєдіяльності такий збіг є явищем доволі рідкісним, то національний інтерес в абсолютній більшості випадків опиняється на віддаленій периферії уваги наративів інформаційного порядку денного.

Щоправда, ті, хто переслідують свої власні й корпоративні інтереси, зі зрозумілих причин не визнають цього факту; натомість вони намагаються нав'язати суспільній думці стереотип, що їхні особисті й корпоративні інтереси дивовижним чином збігаються з національними інтересами, чи навіть ще більше – що вони завжди жертвують власними інтересами, добровільно обираючи в статусі таких інтересів інтереси національні й загальносуспільні. Такий собі альтруїзм, зведений до сакрального абсолюту. Втім, ці нав'язливі стани свідомості з реальністю не мають нічого спільного.

Ключові слова: інформаційно-комунікативне середовище, епоха інформаційного суспільства, реальність як світоглядна проблема, кліпове мислення, стереотипи, здоровий глузд, критичне мислення, інструмент рефлексії.

Petrenko Volodymyr,*Postgraduate Student**Dragomanov Ukrainian State University**orcid.org/0009-0008-6013-9748*

REALITY AS A PROBLEM FACTOR OF THE CONTEMPORARY INFORMATION AND COMMUNICATION ENVIRONMENT

If the quantitative parameters of growth and the extensive dynamics of the development of the information and communication environment of today do not cause doubts and objections, then many questions arise regarding the qualitative, worldview, interpretative and argumentative aspects even among ordinary representatives of mass consciousness, not to mention representatives of specialized (professional, academic) consciousness. The fundamental problem is related to the fact that the information and communication environment is not a *subject* that functions at its own discretion, but only an *object* and a *tool* that those who are endowed with

© Петренко В. К., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

subject status use to ensure their own (individual and corporate) needs and satisfy their own (also individual and corporate) interests.

Is it possible in such a coordinate system to satisfy national interests, the interests of society as a whole, or at least that part of it that exceeds the corporate segment? In principle, it is possible. However, such an opportunity is always conditioned by the factor of coincidence of interests – according to the principle: if the national interest coincides with my own, then why not satisfy it too? But since in the practice of social life such a coincidence is a rather rare phenomenon, the national interest in the absolute majority of cases ends up on the distant periphery of attention of the narratives of the information agenda.

True, those who pursue their own and corporate interests, for obvious reasons, do not recognize this fact; instead, they try to impose on public opinion the stereotype that their personal and corporate interests miraculously coincide with national interests, or even more so – that they always sacrifice their own interests, voluntarily choosing national and general social interests in the status of such interests. A kind of altruism reduced to a sacred absolute. However, such obsessive states of consciousness have nothing in common with reality.

Key words: information and communication environment, era of information society, reality as a worldview problem, clip thinking, stereotypes, common sense, critical thinking, reflection tool.

Актуальність виконаного дослідження.

Зловживання в сфері інформаційно-комунікативного середовища є явищем очевидним і багатоманітним у своєму феноменологічному діапазоні. Будучи своєрідними наслідками, вони зумовлені багатьма причинами, ієрархія яких на додаток ще й не є усталеною, а зазнає регулярних переформатувань відповідно до принципу розвитку. Втім, є один фактор, який, попри свою істотність і в багатьох випадках навіть визначальність, регулярно випадає з дослідницького зору чи, принаймні, перебуває на віддаленій периферії аналітичної уваги. Це фактор реальності – точніше, різнотлумачень реальності, які існують практично в усіх сферах наукового знання і, за станом на сьогодні, справляють враження таких, які неможливо усунути в оглядовій перспективі. Чому це важливо? Тому, що неусувність різнотлумачень реальності не лише підживлює згубний епістемологічний релятивізм, а й постає своєрідним карт-бланшем чи індульгенцією для найрізноманітніших зловживань у в сфері інформаційно-комунікативного середовища – за принципом, який Фрідріх Ніцше сформулював так: якщо Бог помер, то можна ВСЕ.

Виклад основного матеріалу. З епохою інформаційного суспільства в пересічного індивіда пов'язані нібито цілком виправдані сподівання на надання буттєвим реаліям щоразу більшої смислової і значенневої виразності. Іншими словами, інформаційний простір мав би виконувати функцію своєрідного посередницького порталу, який без найменших смислових втрат адаптував би презентовану реальність до потреб споживача інформаційних послуг.

Натомість на практиці доводиться мати справу з чимось принципово іншим: «Чи не найбільшою проблемою постмодерну є зміщення світоглядних і комунікативних пріоритетів із *реальності* на *формування уявлень про реальність*, внаслідок чого відбувається посилення релятивізму, критеріальна невиразність, а також розсіювання, дисперсія смислу. *Реальність* усе частіше заміщують *симулякри* – імітаційні замітники, які можуть не мати до об'єктивної дійсності жодного стосунку. Суспільна свідомість поступово, проте невпинно перетворюється на поле битви за той чи інший формат і критеріальні лекала реальності» (Петренко, 2024, с. 251).

У наведеної проблеми є декілька відносно автономних онтологічних форматів. Насамперед слід зазначити, що сприймати реальність, з одного боку, інтелектуально, а з іншого боку, емоційно та психосоматично – це перспективи, які можуть відрізнятись одна від одної не просто істотно, а фундаментально: інтелектуально людина принципово готова до сприйняття практично будь-якої версії (онтологічного рельєфу) реальності, однак на шляху канонізації цієї реальності на емоційному та психосоматичному рівні можуть виникати (і здебільшого виникають) непереборні труднощі, зумовлені насамперед фрустраційним дискомфортом, а відтак – спонтанними намірами його уникнути.

Ще один істотний онтологічний формат зумовлений відмінностями критеріальних (а відтак і інтерпретаційних) сіток: йдеться про те, що в абсолютній більшості випадків «реальність» конституйована прагматичним інтересом. Існує безліч пластів реальності,

кожен з яких володіє власним стилем презентації на рівні досвіду та ступенем уваги до життя (*attention to life*). До них відносяться світи фізичних речей, ідеальних об'єктів науки, релігійних вірувань, художніх образів, фантомів божевілля, сну тощо. Кожен з них «реальний» по-своєму і лише в міру спрямованого на них практичного інтересу. Демаркація цих світів здійснена У. Джеймсом чітко: перебуваючи в одному з них, свідомість схильна «забувати» про інші; тому перехід з однієї реальності в іншу маніфестується як суб'єктивне відчуття шоку – щось на кшталт того, що ми відчуваємо, прокидаючись від сну або повертаючись у світ повсякденності після падіння театральної завіси» (Левкулич, 2017, с. 85–86).

Факт відмінностей критеріальних та інтерпретаційних сіток як певний наслідок пояснюється багатьма причинами. З цього приводу провідні вітчизняні суспільствознавці констатують, що «суспільний праксис має в своєму розпорядженні безліч прикладів того, наскільки непросто рухатися у фарватері навіть очевидних вимог і рекомендацій. На заваді такій меті чимало факторів – у діапазоні від безплідних ресентиментів і ейфорії й до фарисейства у вигляді формалістичної дріб'язковості й лицемірства» (Рафальський & Самчук, 2018, с. 5).

Ще одна фундаментальна проблема пов'язана з тим, що, як зауважив Фрідріх Август фон Хайєк, «люди поводять себе однаково щодо різних речей не тому, що ці речі тотожні у фізичному сенсі, а тому, що люди навчилися класифікувати їх як таких, що відносяться до однієї групи, бо можуть отримати з них однаковий зиск або очікувати еквівалентних результатів» (Науек, 1952, с. 6). Іншими словами, в позарефлексійних станах свідомості (а вони, як відомо, складають абсолютну більшість життєдіяльнісних кейсів кожного індивіда) ми здійснюємо ранжування явищ і процесів не за критерієм їх тотожності фундаментальним реаліям, а із суто прагматичних міркувань – бо так зручніше, звичніше, більш заощадливо для психосоматики тощо.

Не випадково нейробіологи визнають, що навіть за щирого бажання збагнути реальність і відтворити її на практиці на рівні інформаційно-комунікативних зв'язків дуже непросто (Is reality real, 2025). Тому, як із розпачем констатує Вацлав Сміл, так часто виникають

нездоланні труднощі з формулюванням переконливих відповідей на, здавалося б, тривіальне запитання: як влаштований світ? (Сміл, 2022).

У книзі «Перевірка реальності: чи світ такий, як ви думаєте?» Алекс Альтшулер, спираючись на новітні досягнення нейронауки, математики та психології, пропонує прагматичну перспективу для розуміння нашої реальності – зокрема, новий підхід до розуміння світу, сенсу існування, істини, конкретно-історичних та трансісторичних значень, детермінізму тощо (Altschuler, 2024). Ця тематика значною мірою перегукується з резонансною книгою «Магія реальності» теоретика-еволюціоніста Ричарда Докінза, в якій позірно магічні та міфічні явища пояснено в спосіб знаходження об'єктивних причинно-наслідкових зв'язків, що обумовлюють такі феномени, події і тенденції (Dawkins, 2012).

Фундаментальні труднощі адекватного сприйняття реальності пов'язані з її аспектною багатоманітністю та кейсовою контекстуальністю. Цю особливість ґрунтовно висвітлює Дональд Хофман у книзі «Аргументи проти реальності: чому еволюція приховувала правду від наших очей» (Hoffman, 2019). Оскаржуючи провідні наукові теорії, які стверджують, що органи чуття повідомляють об'єктивну реальність, автор наполягає на необхідності ставитися до сприйнятого хоч і цілком серйозно, проте не буквально: подібно до того, як значок файлу на екрані робочого столу є корисним символом, а не справжнім відображенням того, який вигляд має комп'ютерний файл, так само об'єкти, які ми бачимо щодня, є лише піктограмами, які дають нам змогу орієнтуватися у світі – хоч і з деякими редуційними спрощеннями, зате без надмірних труднощів.

Реальні наслідки цього концептуального підходу безпрецедентні – від усвідомлення того, чому цільовим орієнтиром модельєрів є одяг, який створює ілюзію більш «привабливої» форми тіла, до розуміння того, як виробничі компанії використовують колір, щоб викликати певні нейромаркетингові емоції у споживачів. За великим рахунком, під аргументаційним ударом опиняється навіть фундаментальне уявлення про те, що простір-час є об'єктивною реальністю. Свого часу це дало підстави Альберту Ейнштейну стверджувати, що не існує такого привілейованого відтинку часу, який із

достатньою переконливістю міг би претендувати на статус сучасності.

Між іншим, якщо *загальна теорія відносності* Альберта Ейнштейна *детерміністична* (тобто знаючи базові фізичні параметри Всесвіту, можна з'ясувати все, що відбувалося й відбудеться – тут інтрига стосується не самої можливості, не принципу, а коректності застосованих дослідницьких процедур), то *квантова механіка вірогіднісна*: вона подає відповіді на ключові запитання у модальності вірогідності, шансів та ризиків. Ейнштейн критикував таку «деструктивну невизначеність», стверджуючи, що в її основі лежать певні приховані, поки що невідомі науці фактори, які спростовують вірогіднісний спосіб пояснення квантової механіки, звільняючи місце для детерміністської автентики.

Однак критика Ейнштейна не має статусу переконливого аргументу чи визначального факту і їй не до снаги спростувати експериментально підтверджену концептуальну тезу Вернера Гейзенберга, відповідно до якої **надмірний аналіз спотворює реальність**. Ідеться про те, що в квантовій механіці має назву «*суперпозиція*» (поєднання практично непоєднуваних станів). Ця обставина пояснює вірусну поширеність англомовного терміну «*New Normal*» (Нова нормальність), яким позначають зниження передбачуваності, що призводить до невизначеності та її закономірного наслідку – нестабільності (волатильності). Такий стан речей слугує підставою для деморалізації і депресії багатьох дослідницьких зусиль, адже якщо відсутня визначеність щодо реальності (причому, визначеність на рівні, скажімо так, **у принципі**), то про які подальші «наполеонівські плани» може йтися? (Вишневський, 2025).

А втім, спроби сформулювати вичерпні дефініції реальності не припиняються – зокрема, професор Оксфордського університету Девід Елізер Дойч у книзі «Що таке остаточна реальність?» намагається відповісти на низку дразливих запитань, а саме: яка різниця між реальністю, остаточною реальністю, ультра-реальністю, метареальністю, надзвичайною суперособливою мегареальністю та мріями? (David Deutsch, 2025). Принагідно зазначимо, що найбільш усебічно й ґрунтовно багатоманітні контекстуальні аспекти реальності були висвітлені професором Гарвардського

університету Хіларі Патнемом (Putnam, 1992; Putnam, 1991; Putnam, 2004; Putnam, 1999).

Як ми вже з'ясували, труднощі з предметним оперуванням проблематикою реальності притаманні всім сферам наукового знання, проте гуманітарне середовище з об'єктивних причин перебуває в значно гіршому становищі, ніж природничо-наукове. Що це за причини? Їх чимало й вони різнопрофільні. Насамперед слід взяти до уваги, що в гуманітарній сфері шлях у напрямі пошуку істини загалом і відзеркалення реальності в усій повноті її сутнісних ознак зокрема не є безальтернативним пріоритетом. Висловимося точніше: якщо на рівні ритуалізованих констатацій такий шлях нібито не підлягає сумніву, то на рівні суспільних практик цей пріоритет часто поступається іншим тактичним і кон'юнктурним перевагам. Приміром, Альфред Адлеру простежив кореляцію заперечення реального стану справ із віковими параметрами: якщо на початковій стадії життя людини це пов'язано з її елементарною необізнаністю й недосвідченістю, то в другій половині життя людина зраджує реальний статус-кво вже з міркувань тактичних, відштовхуючись від факторів конформізму і, скажімо так, «небажання брати важке в руки» (Adler, 2011).

Зрештою, «якщо не вдається надати явищу чи процесу науково нормативних ознак, то це не фатально – значно гіршим є будівництво світоглядних фантомів. Отто Бісмарк не випадково наголошував: остерігайтесь будівництва повітряних замків, бо ці будівлі легко звести, але надзвичайно важко зруйнувати; а найгірше те, що коли руйнування стає доконаним фактом, то під уламками гине найголовніше – сенс життя» (Левкуліч, 2018, с. 147). Про різні концептуальні підходи й світоглядну «інженерію» будівництва таких світоглядних фантомів ішлося у ґрунтовних працях Пітера Бергера та Томаса Лукмана «Соціальне конструювання реальності», Жака Еллуля «Політичні ілюзії» та Джона Серля «Конструкція соціальної реальності» (Berger & Luckmann, 1967; Ellul, 2015; Searle, 1997).

Чому існує можливість зловживань у процесі соціального конструювання реальності чи її артикулювання? Тому, що навіть за великого бажання дуже непросто забезпечити абсолютну відповідність артикульованих реалій самим

реаліям – тут завжди залишаються сумніви щодо коректності відтворення реальності на рівні інформаційно-комунікативних процедур. Як слушно зазначав із цього приводу Р. Сенік, «мовний досвід домінує над відносністю всіх буттєвих осмислень, оскільки охоплює собою кожне буття, в якому б зв'язку (співвідношенні) воно не поставало. Мовний характер досвіду світу передує всьому, що людина пізнає і висловлює, а те, що є предметом пізнання й висловлення, апіорі оточене горизонтом мови» (Сенік, 2014, с. 238). Іншими совами, фундаментальна проблема полягає в тому, що реальність не може сама себе презентувати – здебільшого їй доводиться це робити за посередництва мови, точніше, носіїв мови; а от наскільки ці носії вправно володіють інструментарієм мови й загалом наскільки вони зацікавлені у виконанні цієї місії на високому рівні – з цього приводу завжди залишається чимало сумнівів.

Показовим у цьому сенсі є слушне зауваження Л. Кузьоменської: «Мова як засіб влади, за допомогою якого люди переслідують власні інтереси, часто набуває відверто тенденційних, конфронтаційних, агресивних ознак і функцій. Сутність, внутрішню логіку й загрози цього явища для сучасного суспільства переконливо проілюстрував Карстен Бредемайер у книзі «Чорна риторика». Ще більша потенційна небезпека тенденційності й конфронтаційності мови полягає в тому, що такий формат комунікації прокладає шлях для мовно-комунікативної інволюції, стагнації, деградації і спотворення мовно-комунікативної сфери та її суспільних функцій. Ролан Барт подав цю тезу в такій формулі: логіка становлення мови ненависті закономірно й неухильно призводить до ненависті на адресу самої мови, до зневаги факторів її якості та глибини і, як наслідок, до фатального редукаціонізму й пауперизації мовних засобів» (Кузьоменська, 2022, с. 87).

Настання епохи постмодерну зробило свій вагомий внесок у розуміння не так самої реальності, як у зверхне ставлення до цього феномену: «Спочатку має місце експансія хаотичної інформації і вірусне поширення чуток, що призводить до культивування кліпового мислення, яке згодом починає працювати за самовідтворювальним принципом, витісняючи системні знання хаотичною (кліповою) інформацією.

Втакому інформаційно-комунікативному середовищі індивід поступово втрачає спроможність оперувати цілісними текстами й логічними конструкціями; натомість він формує уявлення про реальність на підставі фрагментарних вражень і хаотично поєднаних інформаційних сегментів» (Петренко, 2024, с. 253).

Постмодерне світобачення практикує залучення різноманітних посередників (проксі) для перекладу мови реальності своєю мовою. Часто оригінал реальності після такого перекладу набуває сюрреалістичних ознак. Одним із таких посередників є метод карго-культу, який полягає насамперед у некоректно зрозумілих (витлумачених, проінтерпретованих) причинно-наслідкових зв'язках. Також не варто недооцінювати функціональні можливості плацебо-ефекту, навіювання та нейромаркетингового зваблювання.

Однак чим далі, тим більшої питомої ваги набуває технологія надання в інформаційному полі пріоритетного значення другорядним чи взагалі неіснуючим, віртуальним проблемним аспектам. Здавалося б, навіщо це потрібно? Прихований сенс полягає в тому, що, концентруючи свою увагу на другорядному, масова свідомість відволікається від тих реальних проблем, які мають першочергове значення і з розв'язанням яких у політико-управлінської еліти, кооптованої з медійним середовищем, існують значні труднощі. Тобто якби справжня ієрархія проблемних факторів була озвучена, то це мимоволі означало б вирок для фахової компетентності значної частини владної та бюрократичної вертикалі, а оскільки ця ієрархія з причин інформаційно-медійного замовчування переважній більшості суспільства невідома, то можна й надалі «натхненно керувати», ще й звинувачуючи «недоброзичливців» у всіх смертних гріхах – у діапазоні від оприлюднення інформації, яка нібито «не на часі» й до зради національних інтересів.

Щоправда, «приділення уваги другорядним факторам не є чимось унікальним чи екстраординарним: ще Арістотель переконливо окреслив змістовний рельєф явища акциденції як дечого неістотного, необов'язкового, випадкового, мінливого, тобто того, що постає смисловим антиподом і антагоністом есенції – сутнісного, автентичного, імперативного, достеменно при- таманного предметам, феноменам і процесам.

Акциденція є наслідком рефлексів, рефлекторного, а не рефлексійного (інтелектуального) сприйняття дійсності. Ключова загроза пов'язана з тим, що неадекватність сприйняття дійсності робить перспективи її перетворення за оптимістичним сценарієм примарними, а сподівання на успіх – профанативними» (Бондаренко, 2024, с. 191).

Замовчування одних аспектів на тлі приділення гіпертрофованої уваги іншим на рівні інформаційно-комунікативних практик постає взаємозумовленим діалектичним механізмом: «На протилежному від інформаційної істерії полюсі тенденційного й маніпулятивного впливу на масову свідомість сьогодення є *blackout* – явище цілеспрямованого інформаційного замовчування, регламентованої заборони на висвітлення певних явищ і процесів, а також режиму інформаційного вакууму в медіапросторі (частково під цю категорію явищ підпадає також тенденція гіпертрофованої політкоректності й лавиноподібної експансії евфемізмів, які замість того, щоб увиразнити смисл явищ і процесів, максимально замулюють їх)» (Кузьоменська, 2022, с. 87). Поєднання технологій інформаційного замовчування та істерії покликане сформулювати на рівні індивідуальної і масової свідомості ілюзію вибору – впевненість у пересічного споживача інформаційних послуг у наявності вибору, хоча насправді його не існує (чи пак – в усвідомленні його існування не зацікавлені бенефіціари медіа-ресурсів).

Специфічною ознакою інформаційно-комунікативних практик епохи постмодерну є «уникнення прямолінійних стратегій влади» (М. Фуко), а натомість їх заміна на технології «латентної спокуси» (Ж. Бодрійяр) та «машин прагнення» (Ф. Гваттарі, Ж. Дельоз). Щоразу більшого значення набувають механізми «м'якої влади» (*soft-power*) у форматі навіювального інформаційного пресингу – так званого «білого шуму». Загалом методикам нав'язування інформаційно-сміслових акцентів і контролю свідомості реципієнтів інформаційних повідомлень притаманний найвищий рівень динаміки розвитку.

Г. Почепцов виразно ілюструє, що в наш час основними генераторами віртуальності є масова культура, соціальні медіа та гламур. Між іншим, не важко помітити онтологічну спорідненість цих трьох буттєвих сфер. Принагідно

зазначимо, що якщо в першій декаді XXI століття соціальні мережі вважалися ледь не повністю суверенним інформаційним полем, то під кінець другої декади практично ні в кого не залишилося сумнівів щодо їхнього фактичного статусу як повністю модернованого простору. На Заході це явище вже навіть встигло отримати назву *Social Media vs Reality*.

Істотна проблема пов'язана з тим, що «зростання в епоху інформаційного суспільства інформаційних обсягів в геометричній прогресії і навіть за експонентою призводить до фізичної неможливості його відстеження споживачами інформації в повному обсязі та в он-лайн режимі, а це, в свою чергу, створює спокуси інкорпорування в інформаційне поле інформаційних сегментів, які не мають нічого спільного ні з відображенням істини, ні з потребами споживача освітніх послуг зокрема, а натомість скеровані виключно на забезпечення потреб та інтересів власника інформаційного продукту» (Бондаренко, 2024, с. 63). Це – чи не основна проблема, якщо взяти до уваги труднощі її практичного нівелювання.

Зрештою, постмодерн також не відмовляється від застосування ефективних опцій впливу на масову свідомість попередніх епох. Із цього приводу варто зазначити, що «міф є невід'ємною складовою частиною кожного типу культури. Поява розвинених систем раціонально-понятійного знання не призводить до раптового і остаточного витіснення з духовного життя суспільства елементів міфологічної свідомості. Останні регулярно відтворюються на рівні буденної (масової) свідомості – зокрема, в тих сегментах, у яких раціоналістичне світо розуміння або не посідає панівного становища, або з різних причин перебуває в кризовому стані (наприклад, у часи змін, перегляду ціннісно-світоглядних парадигм, напрямків суспільно-політичного та духовного розвитку тощо)» (Левкулич, 2018, с. 261). Міф – це інтерпретативний інструмент, засобом якого відбувалася «добудова реальності» щонайменше впродовж п'яти попередніх тисячоліть. У наш час цей інструмент не є бездоганим і безальтернативним, проте він залишається доволі ефективним, тому його запитаність інформаційно-комунікативною сферою цілком закономірна.

Однією з найбільш тривалих тенденцій в інформаційно-комунікативному середовищі

людства залишається посилення регламентаційного статусу стереотипів, які «є універсальними комунікативними одиницями, що забезпечують процеси спілкування членів соціуму. У межах конкретно-історичного соціуму при всіх можливих відмінностях можна говорити про деяку подібність інваріантної частини картини світу продуцента і реципієнта, де основною одиницею є конвенційний стереотип у вигляді діяльнісно-орієнтованого знання» (Левкулич, 2018, с. 36). Безперечно, стереотипам притаманні чимало недоліків на кшталт редукованості, спрощення, клішованості світосприйняття, однак такий, з дозволу сказати, «метод протоколів» є типовим для повсякденного впорядкування людиною різнопрофільної інформації, тому інформаційно-комунікативна сфера не лише не протистоїть стереотипізації мислення, а й сама її культивує за пріоритетними напрямками.

Позаяк всі опції інформаційного суспільства є не самодостатніми суб'єктами, а об'єктами й інструментами, то «за таких обставин актуалізуються й істотно загострюються два аспекти: по-перше, **відповідальність суб'єктів за використання будь-якого інструментарію інтерактивного та масового впливу; по-друге, потреба пріоритетного нарощування загальносвітоглядної та інформаційної культури, медіаграмотності та інформаційної компетентності**» (Бондаренко, 2024, с. 63).

У такій системі смислових і значеннєвих координат «пріоритетного значення як для соціальної теорії, так і суспільної практики, набуває аспект інформаційно-комунікативної гігієни. Тут виникає безліч запитань, починаючи з того, наскільки реалістичним є виконання цього завдання, враховуючи монопольну перевагу суспільно-політичних сил, які паразитують на інформаційній істерії, і закінчуючи персонально-інституційним аспектом: хто і в який спосіб виявиться спроможним ефективно протистояти стагнації, деградації і спотворенню мовно-комунікативної сфери та її суспільних функцій» (Кузьоменська, 2022, с. 87).

Виникає запитання: з чого потрібно розпочинати зусилля, спрямовані на інформаційно-комунікативну гігієну? В дослідницькому середовищі з цього приводу існують різні міркування. Більшість фахівців виходять із тих міркувань, що йти треба від простого

до складнішого: «Сучасний світ відчутно втомився від політики, яка ігнорує прописні істини здорового глузду. Нарешті прийшло розуміння очевидного: **якщо ви ігноруєте реальність в її фундаментальних причинно-наслідкових зв'язках, то цим створюєте проблему не для реальності, а для самих себе, позаяк реальність без вас дасть собі раду, а ви без реальності будете безпорадними перед кожним більш-менш значущим проблемним викликом**» (Самчук, 2025, с. 282).

Принагідно зазначимо, що в епоху краху світопорядку проблема зі здоровим глуздом набула поширення в глобальному масштабі – не випадково в книзі «Викриття руйнівних сил, що підривають американську демократію» Патрік Андендаль стверджує, що саме здоровий глузд і прискіплива увага до фактора реальності є чи не основним способом переглянути тренд прогресистського абсурду в Сполучених Штатах (Andendall, 2014).

Іншими словами, здоровий глузд набуває ознак того, що англійською має назву «turning point» – тобто поворотний момент, точка смислового (критеріального) відліку, від якої розходяться промені адекватного світосприйняття і ефективного життєперетворення. Що стосується політики здорового глузду (чи пак – політики, побудованої на критеріях і пріоритетах здорового глузду), то вона «вже довела свій функціональний статус імпаکت-фактора ефективного суспільно-політичного розвитку. З цієї причини Україні доцільно зробити недовзначний вибір на користь парадигми здорового глузду як світоглядного й політико-управлінського критерію функціонування соціуму за висхідним трендом розвитку. В кожному разі треба виразно усвідомлювати, що країна, яка неспроможна чи з якихось причин не бажає засвоїти прописні істини ефективного функціонування, приречена на болісну стагнацію і подальший колапс» (Самчук, 2025, с. 281).

На продовження цього концептуального наголосу варто зазначити, що «змістовну розмитість принципів організації державної інформаційної політики та її якості не варто недооцінювати, оскільки вона має негативне значення не лише для теоретико-концептуального рівня інформаційної картини світу, яка оприлюднюється від імені держави, – її негативний вплив простежується також на рівні відсутності

координації між державними органами: цей недолік обумовлений не стільки відомчою неузгодженістю і процедурною розбалансованістю, скільки якраз невизначеністю принципів і різнотлумаченнями якості інформаційного продукту, нерозумінням еталонів, взірців, ідеальної моделі державної інформаційної політики» (Гурківська, 2022, с. 218).

Втім, суспільству загалом, а громадянському суспільству зокрема й насамперед не варто покладатися на патерналізм держави – натомість слід згадати про свої самоорганізаторські опції і про свою ж місію забезпечити функціонування інформаційно-комунікативного середовища на таких принципах, які культивуватимуть повноцінну особистість і ефективно, конкурентоспроможне суспільство. Це важливо щонайменше з двох причин: по-перше, така процедура буде непоганим тестом на наявність справжнього, а не віртуального громадянського суспільства; по-друге, як стверджує один із ключових соціокультурних мемів України

епохи протистояння російській агресії, рабів до раю не пускають.

Висновки. Попри об'єктивні труднощі зі сприйняттям реальності в усій її повноті та кейсовій багатоманітності, не підлягає сумніву така життєдіяльна настанова на принципах здорового глузду: *сприймати реальність треба такою, якою вона є*, а не такою, якою нам хотілося б, щоб вона була. Ця критеріальна точка відліку вкрай необхідна для будь-якого предметного оперування дійсністю і адекватного відтворення реалій на рівні думки та її формалізації. Нобелівський лауреат 1965 року Річард Фейнман (Richard Phillips Feynman) із цього приводу зазначав: Всесвіт не зобов'язаний мати сенс чи забезпечувати світоглядний комфорт для людини і людства; він такий, який є, і завдання науковця належним чином усвідомлювати такі реалії та сприймати дійсність у її фундаментальних причинно-наслідкових зв'язках – замість того, щоб зловживати проєкцією на Всесвіт своїх бажань і очікувань.

Список використаних джерел:

- Бондаренко, Н. П. (2024). Освітнє середовище: єдність форми та змісту як імператив ефективності. *Дис. ... доктора філософії за спеціальністю «033 – Філософія»*. Київський національний університет будівництва і архітектури, Київ. 243 с.
- Вишневецький, Ю. (2024). *Реальності немає. Фізика розгадала загадки kota Шредингера і одного Вігнера*. URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/future/realnosti-net-fiziki-razgadali-zagadki-kota-shredingera-17032019220000>.
- Гурківська, А. І. (2022). Політична дійсність в епоху постправди: змістовно-функціональні особливості. *Дис. ... доктора філософії за спеціальністю «052 – Політологія»*. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, Київ. 288 с.
- Кузьоменська, Л. (2022). Мова як фактор комунікативної ефективності. *Вища освіта України: Теоретичний та науково-методичний часопис*. № 4 (87). С. 79–88.
- Левкулич, В. В. (2018). *Справедливість як соціокультурний феномен : монографія* / В. В. Левкулич. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика». 480 с.
- Левкулич, В. В. (2017). Сучасність у смисловому полі дискурсу справедливості. *Науковий вісник. Серія «Філософія»*. Харків : ХНПУ. Вип. 48 (частина II). С. 82–92.
- Петренко, В. К. (2024). Інформаційно-комунікативні тенденції сучасності як фактор життєдіяльності суспільства. *Культурологічний альманах*, (4), 246–255.
- Рафальський, О. О., Самчук, З. Ф. (2018). *Цивілізаційні перехрестя сучасного суспільства*. К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 688 с.
- Самчук, З. Ф. (2025). Парадигма здорового глузду як інструмент реновації світопорядку. *Просторовий розвиток: Науковий збірник* / Головн. ред. О. Шкуратов. К., КНУБА. Вип. 12. С. 266–285.
- Сеник, Р. (2014). Знаково-символічна природа мови. *Релігія та Соціум*. № 1-2 (13-14). С. 237–242.
- Сміл, В. (2022). *Як насправді влаштований світ. Минуле, теперішнє і майбутнє з погляду науки*. Лабораторія. 312 с.
- Adler, A. (2011). *The Science of Living*. Meredith Press. 173 p.
- Altshuler, A. (2024). *Reality Check: Is the World What You Think?* B0DPLW6N91. 129 p.
- Andendall, P. (2014). *Stupidparty Math v. Myth: Unmasking the Destructive Forces Eroding American Democracy*. Fact over Fiction Publishing Ltd. 412 p.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (1967). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Vintage. 219 p.

- David Deutsch – *What is Ultimate Reality?* URL: <https://www.youtube.com/watch?v=GBc6vj5-wko>.
- Dawkins, R. (2012). *The Magic of Reality: How We Know What's Really True*. Free Press. 276 p.
- Ellul, J. (2015). *The Political Illusion*. Wipf and Stock. 298 p.
- Hayek, F. A. (1952). *The Counter-Revolution of Science: Studies on the Abuse of Reason*. Glencoe, Ill.: The Free Press. 255 p.
- Hoffman, D. (2019). *The Case Against Reality: Why Evolution Hid the Truth from Our Eyes*. W. W. Norton & Company. 272 p.
- Is reality real? These neuroscientists don't think so* | Big Think. URL: https://www.youtube.com/watch?v=RZdfE_7cde0.
- Putnam, H. (1992). *Realism with a Human Face*. Harvard University Press. 422 p.
- Putnam, H. (1991). *Representation and Reality*. MIT Press. 154 p.
- Putnam, H. (2004). *The Collapse of the Fact/Value Dichotomy and Other Essays*. Harvard University Press. 204 p.
- Putnam, H. (1999). *The Many Faces of Realism*. Open Court Pub Co. 98 p.
- Searle, J. R. (1997). *The Construction of Social Reality*. Free Press. 256 p.

References:

- Bondarenko, N. P. (2024). *Osvitnie seredovyshe: yednist formy ta zmistu yak imperatyv efektyvnosti* [Educational environment: Unity of form and content as an imperative of efficiency]. (PhD Dissertation, Philosophy). Kyivskiy natsionalnyi universytet budivnytstva i arkhitektury, Kyiv [in Ukrainian].
- Vyshnevskiy, Yu. (2024). *Realnosti nemaie. Fizyky rozhadaly zahadky kota Shredinhera i odnoho Vihnera* [Reality does not exist. Physicists have solved the riddles of Schrodinger's cat and one Wigner]. URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/future/realnosti-net-fiziki-razgadali-zagadki-kota-shredingera-17032019220000> [in Ukrainian].
- Hurkivska, A. I. (2022). *Politychna diisnist v epokhu postpravdy: zmistovno-funktsionalni osoblyvosti* [Political reality in the post-truth era: Content and functional features]. (PhD Dissertation, Political Science). Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, Kyiv [in Ukrainian].
- Kuziomenska, L. (2022). *Mova yak faktor komunikatyvnoi efektyvnosti* [Language as a factor of communicative efficiency]. *Vyshcha osvita Ukrainy: Teoretychnyi ta naukovo-metodychnyi chasopys*, (4), 79–88 [in Ukrainian].
- Levkulych, V. V. (2018). *Spravedlyvist yak sotsiokulturnyi fenomen* [Justice as a socio-cultural phenomenon]. Uzhhorod: Vydavnychiy dim "Helvetyka" [in Ukrainian].
- Levkulych, V. V. (2017). *Suchasnist u smyslovomu poli dyskursu spravedlyvosti* [Modernity in the semantic field of the discourse of justice]. *Naukovyi visnyk. Seriya "Filosofia"*, (48), 82–92 [in Ukrainian].
- Petrenko, V. K. (2024). *Informatsiino-komunikatyvni tendentsii suchasnosti yak faktor zhyttiediialnosti suspilstva* [Information and communicative tendencies of today as a factor of society's vital activity]. *Kulturolohichnyi almanakh*, (4), 246–255 [in Ukrainian].
- Rafalskyi, O. O., & Samchuk, Z. F. (2018). *Tsyvilizatsiini perekhrestia suchasnoho suspilstva* [Civilizational crossroads of modern society]. K.: IPIEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Samchuk, Z. F. (2025). *Paradyhma zdoroho hluzdu yak instrument renovatsii svitoporядku* [Common sense paradigm as a tool for world order renovation]. *Prostory rozvytok: Naukovyi zbirnyk*, (12), 266–285 [in Ukrainian].
- Senyk, R. (2014). *Znakovo-symvolichna pryroda movy* [Sign-symbolic nature of language]. *Relihiia ta Sotsium*, (1–2), 237–242 [in Ukrainian].
- Smil, V. (2022). *Yak naspravdi vlashtovanyi svit. Mynule, teperishnie i maibutnie z pohliadu nauky* [How the world really works. The past, present and future from the point of view of science]. Laboratoriia [in Ukrainian].
- Adler, A. (2011). *The Science of Living*. Meredith Press.
- Altshuler, A. (2024). *Reality Check: Is the World What You Think?* BODPLW6N91.
- Andendall, P. (2014). *Stupidparty Math v. Myth: Unmasking the Destructive Forces Eroding American Democracy*. Fact over Fiction Publishing Ltd.
- Berger, P.L., & Luckmann, T. (1967). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Vintage.
- David Deutsch – *What is Ultimate Reality?* URL: <https://www.youtube.com/watch?v=GBc6vj5-wko>.
- Dawkins, R. (2012). *The Magic of Reality: How We Know What's Really True*. Free Press.
- Ellul, J. (2015). *The Political Illusion*. Wipf and Stock.
- Hayek, F.A. (1952). *The Counter-Revolution of Science: Studies on the Abuse of Reason*. Glencoe, Ill.: The Free Press.
- Hoffman, D. (2019). *The Case Against Reality: Why Evolution Hid the Truth from Our Eyes*. W.W. Norton & Company.
- Is reality real? These neuroscientists don't think so* | Big Think. URL: https://www.youtube.com/watch?v=RZdfE_7cde0.
- Putnam, H. (1992). *Realism with a Human Face*. Harvard University Press.

Putnam, H. (1991). Representation and Reality. MIT Press.

Putnam, H. (2004). The Collapse of the Fact/Value Dichotomy and Other Essays. Harvard University Press.

Putnam, H. (1999). The Many Faces of Realism. Open Court Pub Co.

Searle, J.R. (1997). The Construction of Social Reality. Free Press.

Дата першого надходження статті до видання: 25.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026